

Åker 1:1

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planläggning av
nytt bostadsområde, Mastbacken, i Nässjö socken och
kommun, Jönköpings län

Åker 1:1

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planläggning av nytt bostadsområde, Mastbacken, i Nässjö socken och kommun, Jönköpings län.

Rapport, foto och ritningar: Linnéa Kallerskog
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2011

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Beskrivning av utredningsområdet	5
Kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	8
Resultat.....	8
Objekt 1	8
Objekt 2.....	8
Objekt 3.....	10
Sammanfattning.....	11
Åtgärdsförslag.....	11
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor	13
Kartunderlag	13

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan, motsvarande ekonomiska kartans blad 63E 9hS, 63E 9iS, 63E 8hN, 63E 8iN (SWEREF 99). Skala 1:20 000.

Inledning

Med anledning av planläggning av nytt bostadsområde, Mastbacken, på fastigheten Åker 1:1 i centrala Nässjö genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1 i enlighet med länsstyrelsens beslut. Beställare av uppdraget var Nässjö kommun, Miljö- och byggkontoret. Utredningsområdet omfattade 255 609 m². Fältarbete och rapport genomfördes under vecka 44, i månads-skiftet oktober–november 2011. Ansvarig projektledare var Linnéa Kallerskog, Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med den arkeologiska utredningen har varit att i enlighet med 2 kapitlet 11 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. fastställa om fast fornlämning berörs av det planerade arbetsföretaget.

Utredningsarbetet innefattade arkiv- och kartstudier, fältgranskning samt rapportarbete. Utredningsresultatet skall ligga till grund för länsstyrelsens beslut om eventuella fortsatta arkeologiska insatser samt för Nässjö kommuns fortsatta planering av aktuellt område. De kulturlämningar som påträffades i fält dokumenterades och mättes in med hand-GPS.

Beskrivning av utredningsområdet

Utredningsområdet är beläget i sydvästra utkanten av Nässjö tätort. Området utgörs av ett 255 609 m² stort skogsparti som avgränsas av Västra Vägen i nordöst och Skogsvallens idrottsplats i sydöst. Nässjö telemast är belägen ca 300 meter väster om utredningsområdet. Fredriksdalsvägen skär genom områdets södra del.

Terrängen är flack och består till stora delar av skogsbeväxt tuvig kärrmark, beväxt med unggran och ungbjörk samt inslag av äldre barrskog på torrare partier. I sydvästra delen av området, norr om Fredriksdalsvägen, skär ett elljusspår området. Utmed Fredriksdalsvägen är en del upplagsmassor av sten, grus och jord. Söder om vägen är utredningsområdet till stora delar exploaterat. Ett mindre grönområde mellan Idrottsplatsen Skogsvallen och rondellen finns dock bevarat. Skogsområdet är beväxt med mest ungträd på flack mark med sankare stråk och partier av stembunden mark samt torrare, stenröjda markplanerade ytor. I detta område finns brunnar för dagvatten och ett dike för dagvattensutlopp grävda samt andra spår av sentida markarbeten.

FIGUR 2. Utredningsområdet, till stora delar skogsbeväxt kärrmark.

FIGUR 3. Utredningsområdet, översikt. Ungbjörk på tuvig sankmark.

FIGUR 4. Utredningsområdets sydöstra del. Foto från sydväst.

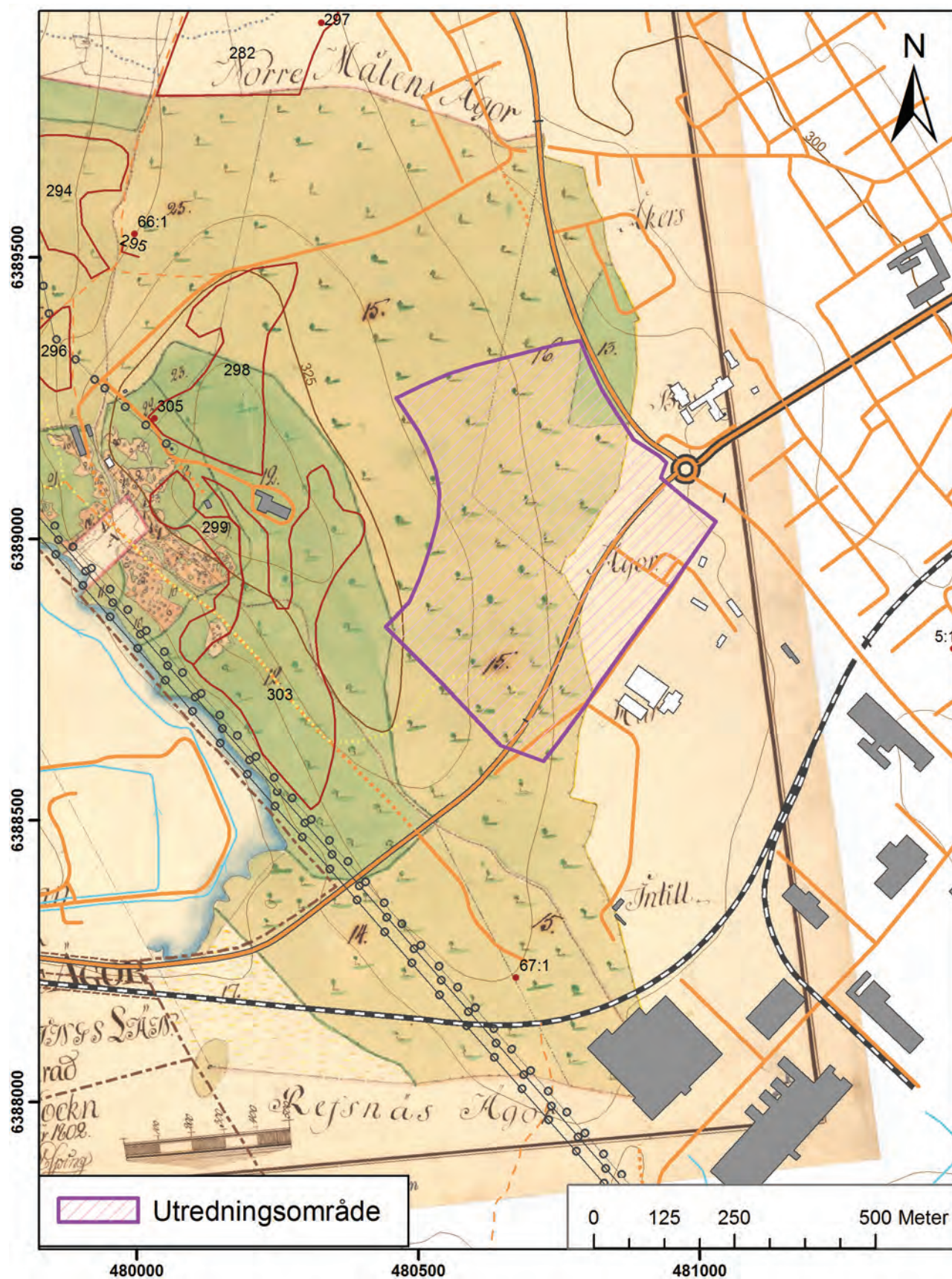
Kulturmiljö

Utredningsområdet berör markoråden som tillhört två tidigare byar; Berg och Åker. Hemmanet Berg hörde under medeltid till Nydala kloster, men indrogs till kronan vid reduktionen. Gården brann 1575. Vid indelningsverkets införande blev Berg rustningsstam nr 62 vid Smålands kavalleriregemente. Vid tiden för storskifte 1802 var hemmanet uppdelat på två ägare. En hemmansdel erhöll då vid skiftet 4 tunnland 2 $\frac{1}{4}$ kappland åker och äng och den andra hemmansdelen erhöll 1 tunnland 12 $\frac{3}{4}$ kappland åker och äng (Castegren 1964: 116-117). Åkers by omfattade två hemman, Åkers Norregård och Åkers Södregård. Äldsta belägg är från mitten av 1500-talet (Castegren 1964:232).

Storskifteskarta 1802 över Berg har samkopierats mot den digitala fastighetskartan för att om möjligt kunna få en något fördjupad bild av markutnyttjandet i äldre tid inom aktuellt utredningsområde (FIGUR 5). Samkopieringen visar att området för planerad exploatering till största delen utgör Bergs forna utmark. Norra fliken av utredningsområdet innefattar även ett litet parti av sydvästra delen av ängen "SkogsHulten" enligt samma karta. Östra delen av utredningsområdet har ingått i Åkers ägor som här utgjordes av skogsmark med gran, tall och någon björk enligt storskifteskarta 1771. I huvudsak har utredningsområdet utifrån det äldre kartmaterialet under 1700- och 1800-talen utgjorts av utägomark, skogsmark.

I området där telemasten idag är uppförd, finns ett knappt tiotal röjningsröseområden av såväl yngre som äldre karaktär. Här finns även lämningar efter kolning, såväl resmilor som liggmilor (FMIS Forsök. Se FIGUR 1).

Ca 500 meter söder om utredningsområdet är lämning efter torpet Nylund (RAÄ Nässjö 67:1). Drygt 600 meter sydväst om utredningsområdet finns spår av bronsålderns och järnålderns gravar i form av en rund stensättning, 22 meter i diameter (RAÄ Nässjö 5:1) och längre sydöst, drygt 1,3 respektive 1,6 kilometer, strax öster om Sörängens industriområde är ytterligare två stensättningar, en är kvadratisk till formen, 13 meter i sida (Nässjö RAÄ 4:1) och en är rund, 4 meter i diameter (RAÄ Nässjö 98:1).

FIGUR 5. Samkopiering av storskifteskarta över Berg 1802 och digitala fastighetskartan. Utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Tidigare undersökningar

Ett flertal arkeologiska undersökningar har under de senaste decennierna utförts runt Nässjö tätort. Dessa finns sammanställda i rapporterna "Röjningsrösen i Södergården" och "Södergårdens stenrör" (Kristensson 2005:6-7; Ödéén 2007:7).

Den senast utförda undersökningen i närområdet genomfördes hösten 2007 i Södergårdens industriområde, ca 1,4 kilometer SSÖ om aktuellt utredningsområde. Undersökningen berörde områden med fossil åker med röjningsrösen. Tre röjningsrösen och en stensträng undersöktes arkeologiskt. Dessa låg inom ett större övergripande område som innehöll ca åtta områden med fossil åker, främst röjningsrösen (RAÄ Nässjö 283, 369-370, 373, 374-377. FIGUR 1). De undersökta lämningarna daterades preliminärt till efterreformatorisk tid (Ödéén 2007:13-14).

FIGUR 6. Odlingsröse inom objekt 1. Pilen visar odlingsröse med sten i ytan.

Resultat

Vid fältbesiktning inom utredningsområdet påträffades tidigare ej registrerad fossil åker i form av röjningsröseområden enligt nedanstående beskrivning (FIGUR 8).

Objekt 1

Område med fossil åker, rest av, bestående av ett röjningsröseområde, ca 120x70 meter stort (N-S), med ett drygt 20-tal röjningsrösen, tätt lagda, 4-7 meter i diameter, 0,3- 0,5 meter höga, övertorvade med i ytan enstaka synliga stenar, 0,2-0,4 meter stora. Röjningsrösen har mestadels flack form, med tämligen löst stenmaterial i ytan. De bedöms vara av yngre karaktär. Röjningsrösen är belägna på moränmark, naturligt avgränsat av kärrmark i väster. Området är avskuret av Fredriksdalsvägen i söder och Västra vägen i norr. Röjningsröseområdet bildar en kil i utredningsområdets östra del.

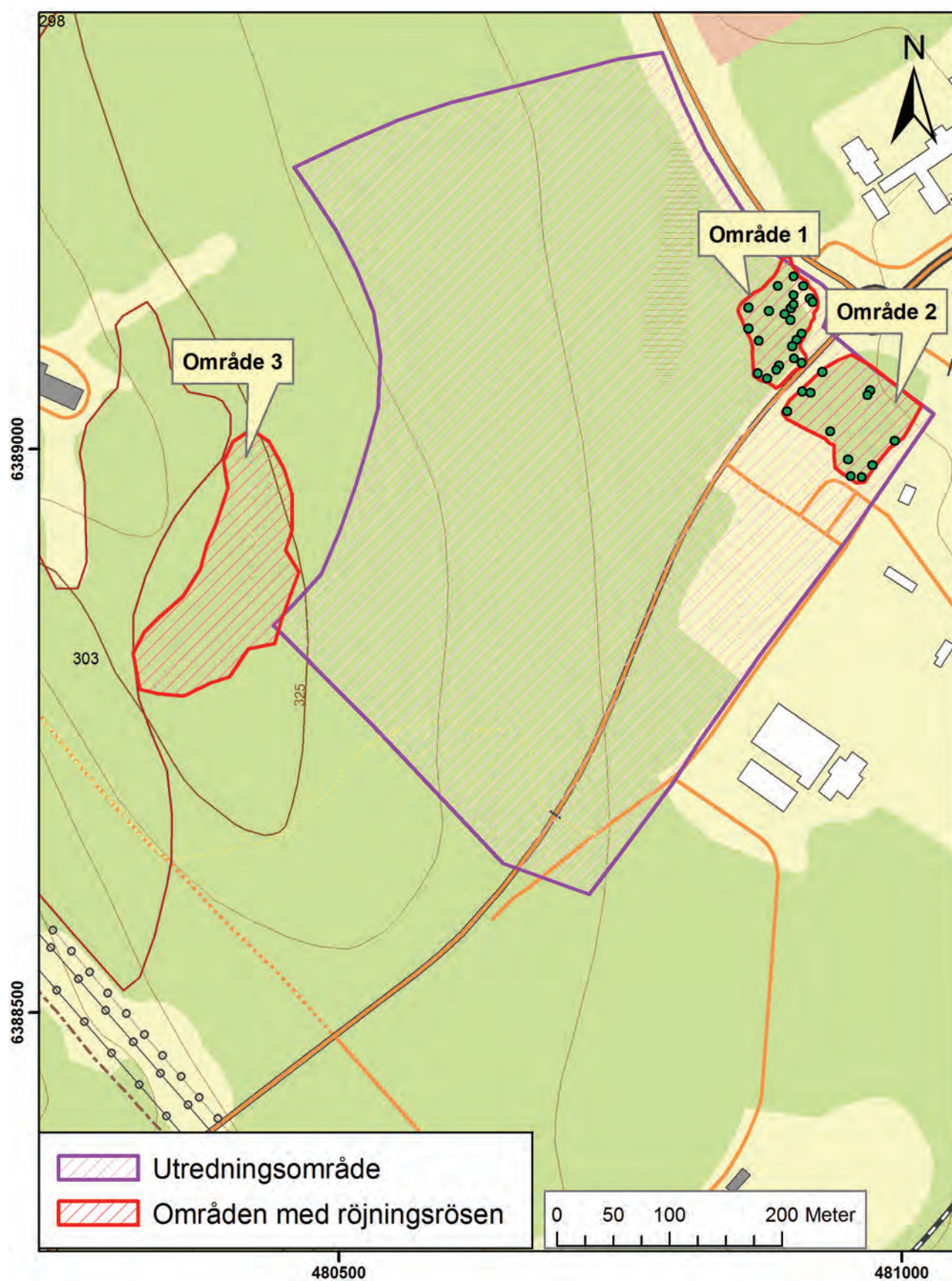
Inom området påträffades två sentida gropar av okänd funktion, kvadratiska, till formen 1,5 meter i sida och ca 0,5 meter djupa, med skarpa kanter. Dessa utgör inga antikvariska lämningar och redovisas ej i tabell med listade objekt.

Objekt 2

Område med fossil åker, rest av, inom ett 105 x 90 meter stort område, med ett knappt tiotal röjningsrösen och två mindre stentippar. Röjningsrösen är 4-6 x 3-4 m i storlek, 0,3-0,55 meter höga, övertorvade med i ytan enstaka synliga stenar, 0,3-0,4 meter stora. Röjningsrösen har tämligen flack form, flera är oregelbundna till former och med tämligen löst stenmaterial i ytan som antyder att är av yngre karaktär. Röjningsrösen ligger inbördes glest på torrare lägen i ett övrigt delvis sankt, tuvigt och partiellt stenigt skogsområde som är avskuret av Västra Vägen i norr, Fredriksdalsvägen i

FIGUR 7. Objekt 2. I tallungen finns ett knappt tiotal röjningsrösen. Foto från sydöst.

FIGUR 8. Resultat av arkeologisk utredning, etapp 1. Kartan visar utredningsområdet med påträffade lämningar av fossil åkermark bestående av röjningsrösområden, område/objekt 1, 2. Dessa ingår inom planerad exploateringsyta. Röjningsrösen är markerade med gröna prickar. Område/objekt 3 berörs ej av aktuell exploatering. Skala 1:5000.

väster, en parkeringsplats till Skogsvallens idrottsplats i söder samt gång-och cykelväg i öst.

Antikvarisk kommentar: Båda områdena med fossil åker är idag i hög grad avskurna av sentida markexploateringar av olika slag och de saknar kontext till den markanvändning som de ursprungligen ingått i. Ytterligare fragment av fossil åker finns längre norrut på Åkerskolans skolgård där lämningar av röjningsrösen förekommer, vars stenmaterial dock fått en helt annan funktion i skolbarnens utomhusmiljö.

Objekt 3

Omedelbart väster om undersökningsområdet påträffades ett tredje område med röjningsrösen (Objekt 3), preliminär avgränsning 250x75 meter NNÖ-SSV, bestående av ett drygt 30-tal röjningsrösen, 3-6 meter i diameter, 0,2-0,45 meter hög, av 0,2-0,5 meter stora stenar. Röjningsrösen är till stora delar övermossade med i ytan synliga stenar, av tämligen lös karaktär. Röjningsrösen är såväl flacka som oregelbundna i ytan. Ställvis är de lagda invid jordfasta stenblock. Röjningsrösen ligger i flack skogsmark med tät, ogallrad granplantering. Området avgränsas av sankmark i öster. Vid

Objekt	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Objekt 1.	Fossil åker	Röjningsröseområde, rest av, ca 120x70 m (N-S), bestående av ett drygt 20-tal röjningsrösen. Dessa är såväl runda som något oregelbundna till formen, i allmänhet 4-7 m i diam, 0,3- 0,5 m h av 0,2-0,4 m st stenar. Röjningsrösen ligger förhållandevis tätt och är övertorvade med i ytan enstaka synliga stenar. Röjningsrösen är belägna på moränmark i skogsmark, naturligt avgränsat av kärrmark i väster. Området är avskuret av Fredriksdalsvägen i söder och Västra vägen i norr.	ÖKHL	Ingen åtgärd
Objekt 2.	Fossil åker	Röjningsröseområde, rest av, ca 105x90 m (NV-SÖ) bestående av ca 9 röjningsrösen och 2 mindre stentippar. Röjningsrösen har oregelbundna former 3-3x4-6 m i storl, 0,3-0,4 m h, övertorvade, med i ytan enstaka synliga stenar, 0,2-0,4 meter stora. De ligger inbördes relativt glest på torrare lägen i ett övrigt delvis låglänt, något sankt och tuvigt, partiellt stenigt skogsområde som är avskuret av Västra Vägen i N, Fredriksdalsvägen i V, en parkeringsplats till Skogsvallens idrottsplats i S samt gång-och cykelväg i Ö.	ÖKHL	Ingen åtgärd
Objekt 3	Fossil åker	Röjningsröseområde, preliminär avgränsning 250x75 meter NNÖ-SSV, bestående av ett drygt 30-tal röjningsrösen, 3-6 m i diam, 0,2-0,45 m h, av vanligen 0,2-0,4 m stora stenar. Röjningsrösen är till stora delar övermossade med i ytan synliga stenar, vilka är av tämligen lös karaktär. Röjningsrösen är såväl flacka som oregelbundna i ytan. Ställvis är de lagda invid jordfasta stenblock. Röjningsrösen ligger i flack skogsmark med tät, ogallrad granplantering. Området avgränsas i Ö av sankmark.	ÖKHL	Ingen åtgärd. Den fossila åkern ligger utanför utredningsområdet.

jämförelse med det intilliggande området RAÄ Nässjö 303, Fossil åker, fast fornlämning, förefaller röjningsrösen inom objekt 3 vara av yngre karaktär.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har efter beslut av Länsstyrelsen utfört en arkeologisk utredning under månadsskiftet oktober-november 2011 med anledning av planerad utbyggnad av nytt bostadsområde Mastbacken, i västra utkanten av Nässjö stad. Planerad exploatering berör historiskt de två f.d. byarna, Bergs och Åkers utmarker. Området utgörs i dag huvudsakligen av skogbeväxt kärrmark. Utredningsområdet omfattar 255 609 m². Inom exploateringsytan påträffades två områden med fossil åker med röjningsrösen med ett drygt tjugotal röjningsrösen inom objekt 1 och ett knappt tiotal röjningsrösen inom objekt 2. Omedelbart väster om utredningsområdet dokumenterades ytterligare ett område med fossil åker (objekt 3). Detta berörs dock ej av planerad exploatering.

Mot bakgrund av att objekt 1 och 2 med fossil åker är av yngre karaktär och kraftigt avskurna av sentida exploateringar och vägar och därmed saknar sammanhang till äldre markutnyttjande bedöms lämningarna ha ringa kunskapspotential.

Åtgärdsförslag

Objekt 1 och 2 med fossil åker med röjningsrösen som framkommit vid utredningen är till stora delar avskurna av sentida markexploateringar. De saknar idag sammanhang till äldre tiders markutnyttjande, topografi och kulturmiljö och bedöms därmed ha ringa kunskapspotential. Den fossila åkermarken bedöms utifrån karaktär och bevaringsförhållandena antikvariskt som övrig kulturhistorisk lämning. Enligt läns museets bedömning erfordras inga ytterligare antikvariska insatser inom undersökningsområdet.

Läns museet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslaget.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 431-5094-2011
 Jönköpings läns museums dnr: 253/2011
 Beställare: Nässjö Kommun
 Rapportansvarig: Linnéa Kallerskog
 Fältansvarig: Linnéa Kallerskog
 Fältarbetstid: 2011-10-31–2011-11-01
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Nässjö Kommun
 Socken: Nässjö socken
 Fastighetsbeteckning: Åker 1:1
 Belägenhet: E63E 9hS, 63E 9iS, 63E 8hN,
 63E 8iN
 Koordinater: N 6389012 E 480718
 Koordinatsystem: SWEREF 99
 Undersökningsyta: 255 609 m²
 Fornlämningstyp: Fossil åker
 Tidsperiod: Historisk tid
 Digital bild nr: 253/2011:1-5

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

Castegren, Erik (1964). *Äldre tiders Nässjö: Nässjö socken intill tiden för järnvägens tillkomst*. Nässjö:

Kristensson, Anna (2005). *Röjningsrösen i Södergården: inför planerad utvidgning av Södergårdens industriområde : Nässjö socken i Nässjö kommun, Jönköpings län : arkeologisk utredning etapp 1*. Jönköping: Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2005:40.

Ödeén, Anna (2007). *Södergårdens stenrör: inför planerad utvidgning av Södergårdens industriområde : Nässjö socken i Nässjö kommun, Jönköpings län : arkeologisk förundersökning*. Jönköping: Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2007:22.

Kartunderlag

ArkivSök: www.lantmateriet.se. Lantmäteristyrelsens arkiv, Akt E91-2:1, Berg, Storskifte 1802, Nässjö socken, Gustaf Esping.

ArkivSök: www.lantmateriet.se. Lantmäteristyrelsens arkiv, Akt E91-35:1, Storskifte 1771, Åcker nr 1-2, Nässjö socken,

Arkeologisk rapport 2011:74
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM